

ZMNE STRATÉGIAI VÉDELMI KUTATÓ KÖZPONT

ELEMZÉSEK – 2003/3

1241 Budapest Pf. 181 Tel: 432-90-92 Fax: 432-90-58

Egy új orosz biztonsági-katonai stratégia kontúrjai

Oroszország, Vlagyimir Putyin hatalomra – előbb a miniszterelnöki, majd az elnöki posztra való – kerülése után röviddel, három új, az orosz biztonságpolitikát meghatározó stratégiai dokumentumot fogadott el: a nemzeti biztonsági stratégiát (2000. január), a katonai doktrínát (2000. április) és a külpolitikai koncepciót (2000. június). Ehhez képest bizonyos mértékben váratlan volt, hogy az orosz honvédelmi vezetés 2003. október 2-i – Putyin elnök részvételével megrendezett – ún. kibővített tanácskozását követően egy olyan dokumentum került nyilvánosságra, amely minden eddiginél nyíltabban és részletesebben ismerteti a jelenlegi orosz biztonságpolitikai felfogást, részben megerősítve, részben megújítva a korábban említett stratégiai dokumentumok tartalmát. Az alábbiakban a Szergej Ivanov védelmi miniszter 45 perces előterjesztésében a tanácskozáson elhangzott „**Az Oroszországi Föderáció fegyveres erői fejlesztésének aktuális feladatai**” című 73 oldalas dokumentumot ismertetjük és elemezzük röviden, amely természetesen csupán a nyilvánosságnak szánt verzió.

A hat fejezetből és számos ábrából álló – a résztvevők beszámolója szerint – nyugati stílusú prezentáció keretében bemutatott dokumentum az alábbi témaköröket tekinti át:

- Az orosz fegyveres erők fejlesztésének új szakasza
- Oroszország helye a világ katonai-politikai kapcsolatrendszerében
- Az Oroszországot érintő veszélyek értékelése
- A jelenkor háborúinak és katonai konfliktusainak jellege
- Az orosz fegyveres erők feladatai
- Az orosz fegyveres erők fejlesztésének prioritásai

A miniszteri jelentés legfontosabb – kizárólag a biztonságpolitikát érintő, tehát a fenti témakörök közül az első három témakör – tartalmi jellemzőit a következőkben lehet összefoglalni.

A dokumentum szerzőinek felfogásában napjaink világpolitikájának alakulását a következő jellegzetes tendenciák jellemzik:

- A globalizációs folyamatok (ide tartozik a tömegpusztító fegyverek elterjedése, a nemzetközi terrorizmus, a kábítószer-kereskedelem stb.),
- A katonai erő alkalmazására egyre inkább a hagyományos katonai-politikai szövetségeken kívül, ad hoc koalíciók keretében kerül sor,
- Egyre többször alkalmaznak katonai erőt gazdasági célok elérése érdekében,
- Megnőtt az ún. nem-állami szereplők szerepe a világpolitika és az egyes országok külpolitikájának alakításában.

A dokumentum Oroszország nemzeti biztonsága szempontjából öt térséget nyilvánít „természetes érdekeihez” tartozónak: Európát, a Közel-keletet, a Közép-keletet, Közép-Ázsiát és a csendes-óceániai

társéget. Ezzel kapcsolatban az a legfigyelemreméltóbb, hogy e felsorolás szerint **Oroszország nem globális, hanem regionális nagyhatalomként definiálja magát**, tehát egy olyan jóval szűkebb térséget határoz meg érdekeit érintő régióként, amelyből látványosan és egyértelműen hiányzik pl. Afrika vagy Dél-Amerika. Ez az öndefiníció mindenképpen a realista dimenzióban tartja az orosz szerepvállalás kereteit, és némiképp rokonítja azt az EU regionális kiterjedésű (azaz nem globális ambíciójú) érdekérvényesítő elképzeléseivel.

Az Oroszországot veszélyeztető tényezőket tárgyalva, a dokumentum a szokásos belső-külső felosztást az – ilyen jellegű klasszifikálásban újnak számító – „határon átnyúló” (*transzgranyicsnije ugrozi*) dimenziójával egészítik ki. Ez utóbbit – melynek jelentőségét növekvőnek ítélik meg a dokumentum szerzői – úgy határozzák meg, hogy ez a veszélyforrásoknak az a fajtája, amelynek megjelenési formája belső, de lényegét (forrásait, ösztönzőit, végrehajtóit) tekintve külső jellegű. (Ide sorolhatók: csoportok kiképzése Oroszország területére történő átdobás céljából; olyan csoportok külső támogatása, amelyek célja az Oroszországi Föderáció alkotmányos rendjének megdöntése, ellenséges információs tevékenység, a szervezett bűnözés és a nemzetközi kábítószer-kereskedelem.) Ez a módszertani-felosztásbeli megkülönböztetés nem feltétlenül orosz sajátosság, inkább azt erősíti meg, hogy a világban **egyre inkább elmosódik a határ a belső és külső veszélyeztető tényezők között**.

A dokumentum egyik legfőbb üzenete – különböző, de következetes megfogalmazásokban –, hogy **a biztonság garantálásában a katonai erő szerepe megmarad, illetve éppenséggel növekszik** is. Az egyik jellemző megfogalmazás szerint az „Oroszországi Föderáció biztonságának garantálása csak politikai lehetőségek – tagság a nemzetközi szervezetekben, partneri kapcsolatok, politikai befolyásolás – révén egyre inkább lehetetlen”. A 2000-es stratégiai dokumentumokhoz képest ez a felfogás jelenti a legnagyobb változást. Míg az előbbieket sem állították, hogy a katonai erő szerepe csökkenne, ilyen erőteljes hangsúllyal és valójában a katonai erő szerepe növekedésének tézisével az Ivanov-jelentés erőteljesen módosítja a korábbi felfogást abban az értelemben, hogy a bipoláris korszakban minden korábbinál – központibb tulajdonít a katonai erőnek úgy a biztonság szavatolásában, mint más nemzeti érdekek érvényesítésében.

Ami az atomfegyvereket illeti, a jelentés nem mond mást a korábbi stratégiai dokumentumokhoz képest – mert azok már magukba foglalják az atomfegyver elsőként való bevetésének jogát bizonyos, nagyon szigorúan megszabott feltételek mellett –, de újszerűen érvel azok hangsúlyos elrettentő szerepe mellett. Eszerint a katonai erő BT-felhatalmazás nélküli bevetése ösztönzőleg hat a tömegpusztító, így az atomfegyverek elterjedésére is. Egyre többen tekintik az atomfegyvert bevethető fegyverfajtának és lejjebb került az a küszöb, amikor az atomfegyver használatát a világpolitika egyes szereplői megengedhetőnek tartják. A katonai erő növekvő szerepének tézisében az atomfegyverek különösen fontos szerepet játszanak az orosz felfogásban, ami elsősorban azt jelenti, hogy **Moszkva deklarálta a nukleáris elrettentés doktrínájához**.

A NATO kapcsán a dokumentum csak részben szolgál nívummal. Amellett, hogy megerősíti a partneri kapcsolatokat a szövetséggel – részletesen felsorolva az együttműködés területeit és intézményeit –, a következő két területen rögzíti a fennálló véleménykülönbségeket: a NATO keleti bővítése, illetve tevékenysége a nemzetközi katonai konfliktusokban. A legnagyobb média-visszhangot és a leghevesebb politikai reakciókat a jelentés alábbi két kitétele váltotta ki: (1) Moszkva azt várja el, hogy a szövetség vegye ki a „közvetve vagy közvetlenül oroszellenes irányultságú komponenseket mind a katonai tervezéséből, mind az egyes tagállamok politikai nyilatkozataiból”; illetve (2), amennyiben a szövetség „a jelenleg létező támadó doktrínával rendelkező katonai szövetségként” marad fenn a jövőben is, Oroszország „gyökeres átalakítást hajt végre katonai tervezésében (...) beleértve az orosz nukleáris stratégiát”. Ezekkel a megfogalmazásokkal az orosz védelmi vezetés vélhetően két dologra célt: egyfelől – és ez kétségtelen tény –, hogy a NATO katonai tervezése még mindig egy a szövetség vagy annak egy része elleni hipotetikus (értsd: orosz) támadásból indul ki. Másfelől a szövetség támadó jellegét Moszkva arra alapozza, hogy nemzetközi jogi értelemben a NATO Jugoszlávia elleni 1999-es támadása agresszióknak minősíthető, illetve a NATO új stratégiai koncepciója értelmében a szövetség saját hagyományos (5. cikkelyben megfogalmazott) hatókörén kívül is felléphet, akár ENSZ BT felhatalmazás nélkül is. Ebben az értelemben a dokumentum nem tesz mást, mint az e tekintetben **mindig is meglevő orosz kritikát újra, és talán a korábbiaknál világosabb formában fogalmazza meg.**

A haderőreform vonatkozásában a dokumentum legfontosabb mondanivalója az, hogy a **fegyveres erők létszámcsökkentése elérte azt a szintet, amikor további jelentős redukciókkal nem kell számolni.** Ez perspektívába helyezve azt jelenti, hogy az 1992-ben (az orosz önállóság induló évében) 2,75 milliós létszámú, 1996-ra 1,6 millióra csökkenő orosz fegyveres erők jelenlegi 1,16 milliós létszámát 2005-re a végső 1 millióra tervezik redukálni.

Jóllehet „Az Oroszországi Föderáció fegyveres erői fejlesztésének aktuális feladatai” c. dokumentum biztonságpolitikai jelentősége csak hosszabb távon lesz pontosan felmérhető, már jelenleg is biztosnak tűnik néhány jellemzője. Először is, kizárható a nemzetközi sajtó tudósításaiból az az időnként kiszűrődő értelmezés, miszerint csupán olyan konjunkturális politikai jelzésről van szó, amit az orosz vezetők egy-egy sajtóértekezletet felhasználva juttatnak célba. A jelentés publikálását követően több forrásból is ismeretes, hogy a dokumentum hosszú ideje (feltehetően több mint egy éve) és nagyon nagy apparátus bevonásával (vezérkar, HM, akadémiai intézetek, szakértői fórumok, elnöki hivatal, parlament frakciók) készült el. Ugyanezért valószínűleg nem állja meg a helyét az az értelmezés sem, hogy a jelentés csupán Szergej Ivanov személyes politikai ambícióit, illetve a hadiipari lobbierőket szolgálná, vagy hogy mindössze a közelgő választásokhoz (ti. decemberi parlamenti, illetve a 2004 márciusi elnökválasztáshoz) időzített pr-tevékenységről volna szó. Putyin elnök részvétele és szereplése (bevezető és zárszó) a jelentést közreadó minisztériumi rendezvényen ugyancsak azt erősíti meg, hogy a dokumentumban foglaltak a jelenlegi orosz vezetés hozzáállását tükrözik.

Bár a szerzők a dokumentumot egyfajta vitaanyagának szánták, a kommentárok többsége egyelőre csak apróbb részkritikával illette azt, s az alapüzenetekkel nem szállt vitába. Jellemző a dokumentum

széles szakértői elfogadottságára az a tény is, hogy a jelentést a rendkívül befolyásos, az állami struktúrán kívül elhelyezkedő és az orosz politikai-gazdasági elit érdekeit megjelenítő Kül- és Védelempolitikai Tanács (SVOP) vezetője, Szergej Karaganov is messzemenő támogatásáról biztosította (sőt vélhetően szerzője is lehetett a jelentés egyes részeinek). Nem cáfolja ezt egyelőre az a tény sem, hogy a SVOP maga október 14-én saját szakértői anyaggal állt elő „Oroszország védelempolitikája” címmel.

Végül, figyelemre méltó, hogy a nagy nemzetközi sajtóvisszhangot kiváltott orosz politikai vezetői nyilatkozatok, így pl. a megelőző csapás megengedhető voltára vonatkozó megjegyzések, nem képezik a dokumentum részét, így ebben a formában egyáltalán nem szerepelnek abban.

Összegezve elmondhatjuk: miközben a védelmi minisztérium új jelentése tételesen nem írja felül a 2000-ben elfogadott dokumentumokat, egy vonatkozásban generálisan módosítja azokat. Azzal az üzenettel ugyanis, hogy ha a világ abban az irányban fejlődik tovább, ahogyan azt a jelentés szerzői vélik – vagyis a katonai erők használati valószínűségének, az atom- és más tömegpusztító fegyverek szerepének növekedése, a nemzetközi jog érvényesítésére szolgáló nemzetközi biztonsági intézmények szerepének csökkenése stb. –, akkor Oroszország nem tehet mást, mint elfogadja az új játékszabályokat és maga is alkalmazza azokat. Aminek tehát tanúi vagyunk az új orosz biztonsági-katonai stratégia kontúrjainak kapcsán, az nem a hidegháborús szellemiséghez való visszatérés, vagy egy új agresszív Oroszország megjelenésének kezdete, hanem az **új posztbipoláris biztonságpolitikai játékszabályok nemzetközi proliferációja, illetve az ezekhez való orosz alkalmazkodás folyamata.**

2003. november 11.